

OVER COLIBRI-INVENTARISATIE EN BEHEER RUPELSTREEK INDUSTRIEEL ERFGOED

Van Colibri tot een episode uit het bedrijfsarchief Verstrepen door Booms missionaris Louis Verstrepen

Patrick VAN DEN NIEUWENHOF

Zelfstandig erfgoedconsulent

▪ Het project Collectie-Inventarisatie en Beheer Rupelstreek Industrieel erfgoed of kort Colibri werd tussen 2007 en 2009 in opdracht van de provincie Antwerpen uitgevoerd. Het doel was een stand van zaken op te maken met betrekking tot de erfgoedcollecties in de Rupelstreek (Rumst, Boom, Niel, Hemiksem, Schelle). Een verkorte weergave van deze studie is terug te vinden in dit artikel met bijzondere aandacht voor het bedrijfs- en familiearchief Verstrepen.

▪ Le projet Collectie-Inventarisatie en Beheer Rupelstreek Industrieel erfgoed (Collecte, inventaire et gestion du patrimoine industriel de la région du Rupel), en abrégé Colibri, a été réalisé entre 2007 et 2009 sur demande de la Province d'Anvers. Le but était d'établir un état des lieux relatif aux collections patrimoniales de la région du Rupel (Rumst, Boom, Niel, Hemiksem, Schelle). Le présent article fournit un bref compte-rendu de cette étude, en consacrant une attention particulière aux archives de l'entreprise et de la famille Verstrepen (briqueterie).

De Rupelstreek is een regio met een belangrijk industrieel verleden: ze was en is bekend om haar baksteennijverheid. Daarnaast waren in de regio ook andere nijverheden aanwezig, al dan niet ontwikkeld in het zog van de baksteennijverheid, zoals de pantoffel- en diamantnijverheid, de scheepsbouw, de glasnijverheid, de keramiekindustrie, naast de ambachten die overal terug te vinden zijn (bijvoorbeeld de bierbrouwerij). Het was echter onduidelijk welk materiaal, dat dit verleden illustreert, nog aanwezig was. Er zijn heel wat vrijwilligers gepassioneerd met het nijverheidsverleden van de Rupelstreek bezig. Steenbakkerij- en heemkundige musea verzamelen hier rond in de vijf Rupelgemeenten maar een overzicht van wat verzameld werd, was er niet. Dat is wat Colibri in kaart wou brengen. Het project Colibri liep gedurende twee jaar (april 2007-maart 2009) en kon rekenen op financiële ondersteuning van de Vlaamse overheid, de provincie Antwerpen en Toerisme Rupelstreek vzw. Het letterwoord Colibri staat voor *Collectie-Inventarisatie en Beheer Rupelstreek Industrieel erfgoed*. Het departement

Cultuur van de provincie Antwerpen coördineerde het project, samen met Toerisme Rupelstreek vzw. De centrale partners waren enkele erfgoedactoren uit de Rupelstreek: het Ecomuseum en Archief van de Boomse Baksteen (EMABB, Boom), het Steenbakkerijmuseum 't Geleeg (Rumst), het Museum Rupelklei (Rumst), het Gilliot- en Roelantsmuseum (Hemiksem) en het Niels Erfgoedarchief (NEA).

Twee erkende musea zorgden voor inhoudelijke ondersteuning: het Museum over industrie, arbeid en textiel (MIAT, Gent) en het Museum voor de Oudere Technieken (MOT, Grimbergen). Doelstelling van het project was het in kaart brengen van erfgoeddeelcollecties in de Rupelstreek. De aandacht in dit project ging voornamelijk uit naar roerend erfgoed. Een eerste algemene indeling werd gemaakt op basis van het soort roerend erfgoed. De

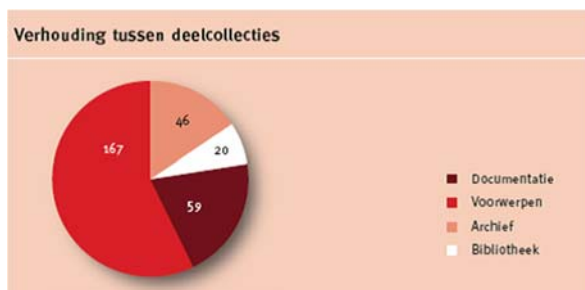

Fig. 1: Verhouding tussen deelcollecties.

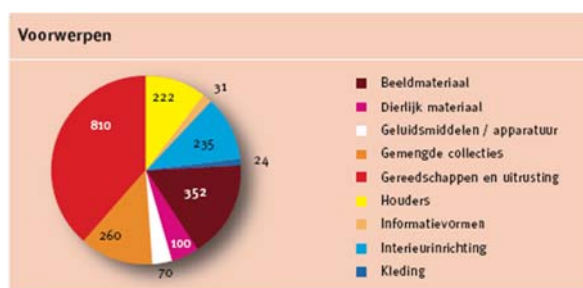

Fig. 2: Overzicht van het aantal voorwerpen opgedeeld in deelcollecties.

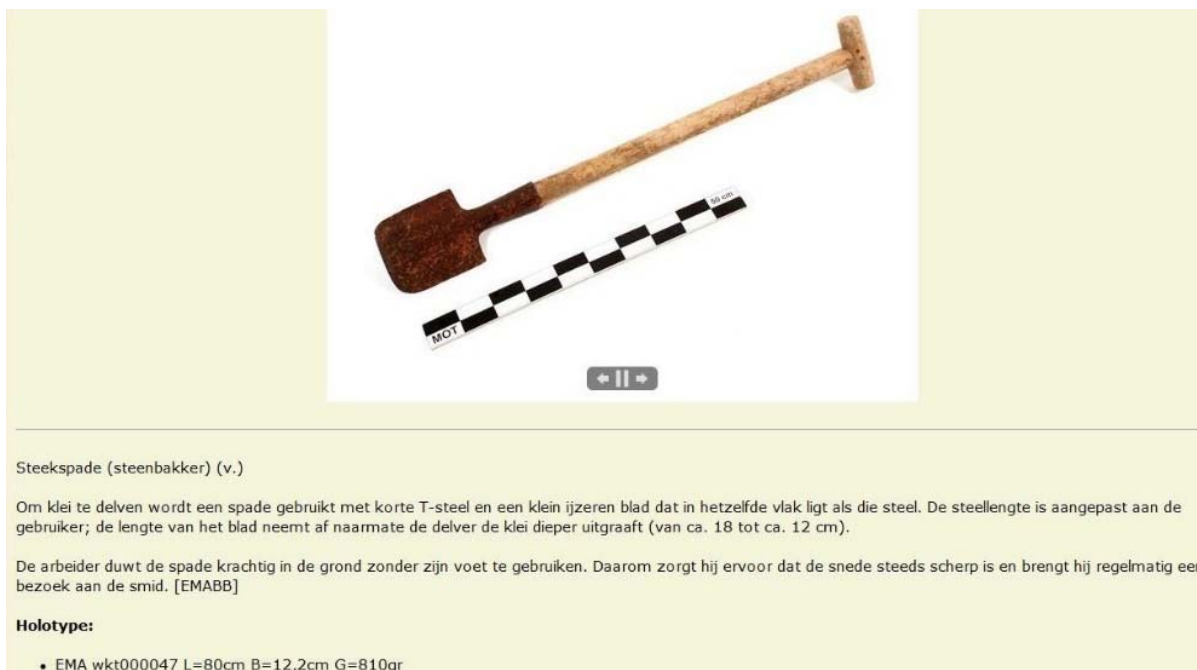

Fig. 3: Voorbeeld van een identificatiefiche: Steekspade (steenbakker).

grafiek "Voorwerpen" (Fig. 2) geeft een verder overzicht van het aantal voorwerpen opgedeeld in deelcollecties. Het is geen exhaustief overzicht, het geeft in algemene termen een indicatie van wat voornamelijk in de steenbakkerijmusea bewaard wordt.

Opvallend is het groot aantal voorwerpen in de categorie *gereedschap en uitrusting*. Heel duidelijk is hier een link met het steenbakkersverleden. In grote lijnen volgen de bewaarde werktuigen het productieproces op een steenbakkerij: van de ontginning van klei, de bewerking ervan, de vorming van steen, het bakken tot de distributie van de steen. In de Rupelstreek en zeker op de steenbakkerijen werd een zeer specifieke terminologie gehanteerd om objecten, in het bijzonder werktuigen, te benoemen. Om de kennis over deze werktuigen vast te leggen en raadpleegbaar te maken, stelden Paul de Niel (EMABB) en Johan David (het MOT) identificatiefiches op. Zij selecteerden 39 referentie-exemplaren (of holotypes) van typische handwerktuigen uit de steenbakkerij (handwerktuigen van het EMABB, 't Geleeg en Museum Rupelklei). Van elk werktuig werd een lijntekening en een foto gemaakt. De fiche vermeldt de benaming van het holotype, synoniemen, vertalingen of andere gekende (dialect)benamingen en een beschrijving van het voorwerp (Fig. 3). Deze fiches zijn opgenomen in ID-DOC¹, een online databestand ontwikkeld door

het MOT, dat een hulpmiddel is bij het identificeren van werktuigen. Ze verschenen ook in de vorm van een losbladige publicatie: "De steen-, pannenen tegelbakker. Veldmap"².

Een bijzondere ontdekking tijdens de uitvoering van het project Colibri, was de ontdekking van het bedrijfsarchief van de steenbakkerij Verstrepen. In dit bedrijfsarchief is een reisrelaas door de Boomse missionaris Louis Verstrepen terug te vinden.

Expeditie Mongolië – een reisrelaas door de Boomse missionaris Louis Verstrepen

Naast het reconstrueren van geschiedenissen, is de historiek en de zoektocht in een archief al even boeiend als dat verleden. Zo ook is dit het geval bij het Archief Verstrepen. Eerder bij toeval en door een adequaat optreden van de heer Karel de Roeck (1943-2013), beheerder van het museum 't Geleeg te Rumst, werd dit waardevol familie- en bedrijfsarchief gevrijwaard van de ondergang en vernietiging. Het archief biedt een bijzonder goed inzicht in de werking van een steenbakkerij op het einde van de 19e eeuw en hoe dit verstrengeld is met het familiaal leven van een steenbakker. Een uitge-

Fig. 4: Kistje met een verzameling brieven van Louis Verstrepen.

breide boekhouding, briefwisseling, bedrijfsdocumentatie, personeelszaken... geven de mogelijkheid om diverse aspecten van het sociaal, economisch, politiek en cultureel leven te bestuderen. Bij het inventariseren van het archief werd er in een kistje een verzameling brieven van Louis Verstrepen, broer van steenbakker Emile Verstrepen en missionaris in Mongolië, gevonden (Fig. 4). Een reconstructie van deze "expeditie Mongolië" van Louis Verstrepen werd hierdoor mogelijk. Louis Verstrepen verbleef van 1885 tot 1892 in Mongolië (China). Zijn reis naar, zijn ervaringen, de gebeurtenissen, ... De reis van Boom naar Mongolië vatte aan op 19 september 1885 om na drie maanden uiteindelijk aan te komen op de missieplaats Si Wan Tse in Binnen-Mongolië (China). De reis verliep niet steeds even vlekkeloos zoals uit de brieven zal blijken. Voor heel wat mensen in de 19de eeuw zijn verre reizen onmogelijk, wat niet betekent dat andere werelddelen niet tot de verbeelding zouden spreken. Ook voor Louis Verstrepen gaan er letterlijk en figuurlijk nieuwe werelden open. In de brieven is dan ook heel duidelijk te lezen dat niet alle fenomenen of zoals hij ze zelf omschrijft als eigenaardigheden, kunnen geplaats worden. Ondanks de enorme afstand tussen

Boom en Si Wan Tse volgde Louis Verstrepen zijn thuisfront tot de Boomse politiek toe. Dit was mogelijk doordat het thuisfront de *Gazet van Boom* toestuurde.

Tot slot

Dit artikel heeft niet de bedoeling een volledig overzicht te bieden van alle erfgoedcollecties aanwezig in de Rupelstreek. Wel geeft het aan welke het potentieel is van het familie- en bedrijfsarchief van de familie Verstrepen en bij uitbreiding van de historische collecties in de Rupelstreek.

Patrick Van den Nieuwenhof
Zelfstandig erfgoedconsulent, in
opdracht van provincie Antwerpen en
FotoMuseum Antwerpen
Europawijk 30/205
2400 Mol
0478-40 36 47
patrick.nieuwenhof@hotmail.com

April 2016

Noten

- ¹ David, Johan en Wienen, Marieke. Wat is dat werktuig? Het identificeren van technische voorwerpen: ID-DOC helpt. Op het net: Het MOT - Museum voor de Oudere Technieken <<http://www.mot.be/nl/opzoeken/iddoc>> (geraadpleegd op 17 april 2016).
- ² David, Johan ; De Niel, Paul. *De steen-, pannen- en tegelbakker. Veldmap*. Provincie Antwerpen, 2009, n.p. ; David, Johan ; De Niel, Paul. *De steen-, pannen- en tegelbakker. Veldmap*. Provincie Antwerpen, 2011, n.p.